

Kártyacsomagolások

Jánoska Antal

A játékkártyákat jellegzetes tulajdonságaik miatt a gyártók kártyacsomagolással látták el már a 15. századtól kezdve. A 32–52 – vagy ennél nagyobb számú – lapot papírburkolat fogta össze egy csomaggá. Egyszerű, olcsó termékeknek a játékra vonatkozó információkat is hordozó papírcsomagolást

1. kép. Csányi Jakab kártyacsomagolójának nyomódúca, 1810 körül. (A budapesti Iparművészeti Múzeum tulajdona)

2. kép. Mayer György és Wilner József kártyacsomagolója, 1855 körül. (A Yale Egyetem tulajdona)

használtak. Ritkábban – elsősorban a luxuskártyáknak is nevezett, rézmetszetű, gazdagon díszített játékokat – karton-, fa- vagy fém dobozokkal, bőrtokokkal, textilzsákocskákkal árusították. Ezek a tárolás és esetleges szállítás rendeltetésének is megfeleltek. A lapok így már nem hullottak szét a fiókokban, nem hevertek összevisszaságban a polcokon. Az utazó, a katona és a diák zsebben, táskában is magánál tarthatott egy játékkészletet, a sérülés és lapelhagyás veszélye nélkül. Ne feledjük, hogy Európa-szerte hosszú időn át a kártyázás volt a legkedveltebb szórakozás. Napi rendszerességgel jelen volt az arisztokraták mulatozásain éppen úgy, mint kaszárnyákban, italmérésekben, vásárokon és polgári otthonokban. Ha bepillantunk a kártyakészítés öt évszázados európai történelmébe, láthatjuk a csomagolási szokások fázisait, olykor meglepő eredményeit.

A 15–19. század jellegzetességei voltak a fa nyomódúcról írópapírra nyomott csomagolóívek. A kártyacsomagolások díszítésére az egyszerű ornamentika mellett sorozatjelek, kártyalapok rajzai, a készítés helyére utaló címerpajzsok és a metszetek részletei szolgáltak. A kártyacsomagolás rendeltetése, hogy a gyártástól a fogyasztóig együtt tartsa a csomag lapjait, és kötelezően tájékoztasson a tartalomról, minőségről és a gyártóról. Nem véletlenül írtunk

a kötelezettségről, hiszen – most csak hazai viszonyainkat ismertetve – 1850 után a kártyagyártás szigorú szabályozását vezették be Magyarországon is. A pénzügyigazgatás jelentős adóbevételhez jutott a játékkártyák kereskedelméből, így érdekében állt a kártyaforgalom ellenőrizhetőségét biztosítani. Éppen ezért rendelete kimondta, hogy minden kártyacsomagolásnak tartalmaznia kell a gyártó nevét, a működés helyét – esetleg pontos címét –, a kártya típusát, lapszámát, gyári mintaszámát. A forgalomba hozott kártyacsomag meghatározott lapjára adóbélyegző lenyomata került. Ennek megfelelően a csomagolásokon a gyártó kör alakú lyukat vágott, helyet hagyva a bélyegzés helyének. A 19. század végén a gyakori visszaélések miatt zárjeggyel is el kellett látni a kártyacsomagolást. 1882-től csak ilyen szalagsíkokkal kerülhettek forgalomba a játékok. Már csak tartalma miatt is érdemes elolvasnunk a törvényt szó szerint idéző zárjegy szövegét: *„A megrövidített bélyegilleték ötvenszeres összegével egyenlő bírsággal büntetik azt, aki nem bélyegzett v. a hiv. zárjeggyel szabályszerűen el nem látott játékkártyákat a belföldi fogyasztásra való eladás céljából készletben tart, elárúsít, terjeszt, megszerez, tudva magánál tart, vagy bélyegzetlen kártyával játszik...”*

A korabeli kártyagyári ajánlatok tucatárai arra engednek következtetni, hogy az egyes kártyatípusokat tucatonként, gyűjtőcsomagolásban adták át

a kereskedelemnek. Durva, tartós, nyomat nélküli papírivek védték a kártyákat, apró címke vagy kézírás jelezte a tartalom jellegzetességeit. A 20. század második felében sok gyártónál ez a szokás annyiban változott, hogy a kartondoboz gyűjtőcsomagolás nyomtatott díszítést kapott, és a fogyasztói csomagolásnak is reklámhordozó szerepe lett: az áruházak, trafikok és játékboltok polcain látványosan, figyelemfelkeltően tudtak megjelenni.

A budapesti Iparművészeti Múzeumban Jacob Tsani (Csányi Jakab) pesti kártyafestő mestertől két kártyacsomagoló készítéséhez használt nyomódúcot őriznek (1. kép). Győrben a Xantus János Múzeum tucatnyi, hasonló eszközt birtokol, valamennyit Unger Mátyás jelzéssel. (A Magyar Grafika októberi számában egy próbanyomatot mutattunk meg.) Az itt látható *„Leg finomabb győzedelmi duppla kártyák – készítettnek Mayer és Wilner gyárában Pesten – 31. sz.”* a 19. század jellegzetes kártyacsomagolója (2. kép). Mayer György 1850 körül társult Wilner Józseffel a kártyagyártásra. Termékeiket az utolsó műves játékkártyaremek között tartjuk számon. Mayer 1855 után fotográfusnak állt, Wilner pedig saját nevén készített kártyákat 1868-ig. A „győzedelmi” kártyákról tudnunk kell, hogy a napóleoni háborúk eseményeit és hadvezéreit ábrázoló, német sorozatjelű játékkártyakép 1820 után Közép-Európa-szerte elterjedt, így Magyarországon szinte minden kártyakészítő választékában szerepeltek a 19. század második felében is.

A modern idők a csomagolás egyszerűsödéséhez vezettek. Segített ebben, hogy 1950-ben eltörölték az adóbélyegzés és zárjegy intézményét. (Magyarországon három évtizeden át egyetlen üzem, az államosított Piatnik Nándor és Fiai utóda, a Játékkártyagyár és Nyomda készített játékkártyákat.) A papírburkolat-csomagolást követte a kar-

tondoboz, majd a celofán. Utóbbi egyik hátránya, hogy a csomag felbontása után már nem alkalmas a kártyák további tárolására. A másik pedig, hogy megszűnik a csomagolás reklámfelület-funkciója. Előnye viszont a költségcsökkentés mellett, hogy a kártyacsomag egy jellegzetes lapja és a kártya hátoldala láthatóvá válik. A sokáig korszerűnek nevezett műanyag csomagolás alkalmazása a kártyákat sem kerülte el. Egyetlen előnye ennek a csoma-

golásnak az, hogy tartós tárolóeszközként hosszú időn át együtt tartja és megvédi a kártyalapokat. A 20. század második felében – talán praktikus okok miatt – a kártyagyártók visszatértek a kombinált csomagoláshoz: a belső celofánt csinos kartondobozokkal egészítik ki, melyek aztán otthonunkban akár dísz tárgyként is a játékkártyák tárolói lehetnek.

Az egyedi csomagolások közül említésre méltóak a fa dobozok. Iparművészeti gyűjtemények gyöngyszemei a régi faragott, esetleg berakással vagy kézi festéssel készült kártyatartók. Az ilyen játékkészletek tartozékai lehettek a játékszetonok is. A könyv alakú kártyatartók tetején a felragasztott kártyalap mellett gyakran ott a felirat: *Az ördög bibliája*.

A gyártók ötlettára a kártyacsomagolásban is kimeríthetetlen. Ismerünk Németországból cipőpaszta fém dobozána álcázott, kör alakú kártyadobozt, de megesett, hogy a halkereskedő konzervdobozba rejtette a reklámként osztogatott német kártyát. Indiában a legutóbbi időig a nagyszámú – 96–364 – lapból álló játékokat kézi festésű, fa dobozokban, ritkán selyem zsákocskákból áruzták, melyek egyben a vidék jellegzetes népművészeti cikkei voltak. Meg kell még emlékeznünk a reprodukciók új hullámáról, amikor könyvkiadók, múzeumok vagy akár magángyűjtők készítették el egy-egy kártyarégiség hasonmás kiadását, s ennek része a korabeli csomagolás is.

